

ΜΕΤΑΞΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΜΑΖΙΚΗΣ ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΠΟΙΗΣΗΣ. ΓΛΩΣΣΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Θεόδωρος Παπαϊωάννου

Υπεύθυνος Ακαδημαϊκών Θεμάτων – Study in Greece

theopap@studyingreece.edu.gr

Περίληψη

Ανοικτός ορίζοντας και λαβύρινθος, η εποχή μας – εποχή του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, του εκδημοκρατισμού της γνώσης και του κατασκοπευτικού καπιταλισμού, της άμεσης πρόσβασης στην πληροφορία και της άλλο τόσο εύκολης χειραγώγησης, της τεχνητής νοημοσύνης και της τεχνητής ανοησίας, του ψηφιακού διαφωτισμού και του εικονικού ναρκισσισμού, καλεί τον άνθρωπο να αναστοχαστεί την ύπαρξη και την κοινωνική του πραγματικότητα. Σε αυτή τη -μετά τη μετανεωτερικότητα- συνθήκη, όπου η ελευθερία όσο προάγεται άλλο τόσο απειλείται, η διάνοια βρίσκεται σε σύγχυση και ο κόσμος μας καλεί σε μία νέα πρόσληψη (του), μήπως η υπέρβαση περνά μέσα από την επαν(εφ)εύρεση της γλώσσας και την ανακάλυψη της προσωπικής ποίησης – δηλαδή ενός αυθεντικού τρόπου έκφρασης και ζωής – ιδανικής διαφυγής από τη φυλακή της μαζικής αλγοριθμοποίησης;

Λέξεις κλειδιά: ψηφιακός διαφωτισμός, εικονικός ναρκισσισμός, κατασκοπευτικός καπιταλισμός, ποίηση, αλγοριθμοποίηση.

1. Εισαγωγή

Σήμερα, στο προελούδιο της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης, γεωπολιτικές οντότητες και διεθνοπολιτικοί δρώντες, ταυτότητες και οντολογίες, συγκρούονται και αναμετρώνται, αποτιμώντας τον κύκλο που κλείνει, ενατενίζοντας και σχεδιάζοντας αυτό που έρχεται μέσα σε ένα περιβάλλον ρευστότητας και μετεωρισμού.

Το παρόν, μας βρίσκει λίγο πριν και λίγο εντός του νέου. Και, όπως κάθε μεταίχμιο, παρουσιάζεται αμφίσημο και αντιφατικό. Κείμενη μεταξύ του κενού και του καινού, η εποχή μας είναι μια εποχή κρίσης και αβεβαιότητας. Αυτό που διακυβεύεται εδώ και τώρα δεν αφορά μόνο την οικονομία και την πολιτική εξουσία αλλά θίγει συνολικότερα τον τρόπο που ο Άνθρωπος συλλαμβάνει τον εαυτό του μέσα στον Κόσμο – τον τρόπο εγγραφής του ανθρώπινου όντος στην πραγματικότητα.

Anthropocene ή/και Singularity era, το πεπρωμένο της πλανητικής εποχής – αποπεράτωση της νεότερης εποχής– σημαίνει μερικώς αλλά όχι τόσο ομόφωνα την παρακμή της Δύσης του Spengler. Ξεπερνώντας τις αυταπάτες της προόδου του Sorel, δεν οδηγεί μονόπλευρα ούτε στο νέο μεσαίωνα του Berdyaev, ούτε στον θαυμαστό καινούριο κόσμο του Huxley ή στο 1984 του Orwell (Αξελός 1990). Την εποχή του ανοικτού ουρανού; του Virilio, στο σύμπαν της προσομοίωσης; του Baudrillard, η ηλεκτρική ταχύτητα δημιουργεί μια ιλιγγιώδη νέα σφαίρα ύπαρξης εντός της οποίας η σχέση μας με τον χρόνο, τον χώρο και τον άλλο επαναπροσδιορίζονται. Έχοντας ο ίλιγγος της ηλεκτρικής επιτάχυνσης καταστεί έξη και φύση του ανθρώπινου όντος μέσω της μόνιμης επαφής αυτού με το ρυθμό και τη λειτουργία των τεχνολογικών πλασμάτων – μέσων – εργαλείων του, φονεύει σταδιακά την πραγματικότητα –όπως την προσέλαβε και την εννόησε, την εξέφρασε και τη βίωσε ο Άνθρωπος και ο πολιτισμός του για μερικές εκατοντάδες χρόνια–, αποσυνθέτοντας το σώμα ενός αιωνόβιου πολιτισμικού κοσμοειδώλου που αντανάκλασε μία φάση της ανθρωπότητας, και απονευρώνοντας την παραδοσιακή διάνοια η οποία συνέλαβε και όρισε με συγκεκριμένους τρόπους τη σχέση του Ανθρώπου με τον Κόσμο, τη Φύση και τα πράγματα.

Το 3^ο τεχνολογικό κύμα, φέρνοντας μαζί του τις τεχνολογίες του τρανζίστορ και του λέιζερ, τη δορυφορική τεχνολογία, το κομπιούτερ και το διαδίκτυο, ώθησε σε αλλαγές που κατέστησαν εφικτή, μέσω της τάχιστης μεταφοράς ιδεών, αγαθών και υπηρεσιών, σε παγκόσμια κλίμακα, την προχωρημένη παγκοσμιοποίηση. Η ηλεκτρική εποχή ανακάλυψε ότι οι ακαριαίες ταχύτητες καταλύουν τον χώρο και τον χρόνο και επαναφέρουν τον Άνθρωπο σε μια ολοκληρωμένη και αρχέγονη συνείδηση, οδηγώντας μας σε έναν οικουμενικό εναγκαλισμό Mc Luhan (2000). Αυτός ο κόσμος της αέναης κινητικότητας, της αλληλεξάρτησης και της συμπερίληψης, ο κόσμος της δαιμονιώδους κίνησης των κεφαλαίων του άυλου καπιταλισμού και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ο κόσμος της αποικιοποίησης των αισθήσεων και της αισθητικής από το εικονικό, και της αποποίησης των κλασσικών ταυτοτήτων συστήνει μία νέα, εντελώς αλλότρια –για τη συνείδηση του homo sapiens– διαλεκτική σχέση του εντός με το εκτός, του υλικού –των ένυλων πραγμάτων της φύσης, της βιοτεχνικής και βιομηχανικής παραγωγής, της γης και του γεωγραφικού χώρου– με το άυλο –της ψηφιοποιημένης πληροφορίας που κινείται με την ταχύτητα του φωτός και του κυβερνοχώρου–. Η σχέση της Εστίας με τον Ερμή περνά σε μία νέα φάση.

Η μεταμόρφωση είναι καθολική καθώς αγγίζει κάθε επίπεδο και εκδήλωση της ανθρώπινης ζωής και δράσης μέσα στον Κόσμο, από τον megacosmos της

γεωπολιτικής και των διεθνών σχέσεων – καθώς το διαδίκτυο Web 2.0 αποτελεί το κατεξοχήν πεδίο της σύγχρονης διπλωματίας και πολιτικής και της δράσης των μυστικών υπηρεσιών, και την οικονομία, αφού ο κυβερνοχώρος συνιστά τον ναό του σύγχρονου marketing, έως τον μικρόκοσμο του ατόμου – την κοινωνική και προσωπική ζωή του ανθρώπου και του πολίτη – αρκεί να αναλογιστούμε το ρόλο που διαδραματίζουν τα social media στη ζωή μας– και τον ίδιο τον υπαρξιακό πυρήνα του ατόμου – την υπόσταση, την ψυχολογία, τη συνείδηση καθώς επίσης και τη νευροφυσιολογία του. Με πρωτόγνωρες τεχνολογίες, όπως αυτή του blockchain και των nfts –των κρυπτογραφημένων αποτυπωμάτων που κατοχυρώνουν τη μοναδικότητα της ιδιοκτησίας– να προτάσσουν την αυτονομία του ατόμου, θέτοντας εν αμφιβόλω την ισχύ, που ερείδεται στην αναγκαστική χρησιμότητα, θεσμών όπως, για παράδειγμα, αυτός της κρατικής νομισματικής πολιτικής, η έκβαση της τρέχουσας επανάστασης, όντας άγνωστη, δημιουργεί μια άγνωρη και άγουρη κατάσταση το πρόσωπο της οποίας φαντάζει σαν υπό διαμόρφωση πρόσωπο νεογνού.

Η ανθρώπινη φύση, λοιπόν, περικλείει την υπόσχεση ενός αέναου αυτοκαθορισμού παράλληλα με την τάση για διαρκή αναστοχασμό και ανακατασκευή του εαυτού και του περιβάλλοντός της μέσω της σκέψης και της υλοποιημένης σκέψης – της τεχνολογίας. Φορέας, δημιουργός και καταστροφέας, ο Άνθρωπος, στο πλαίσιο της περιπλάνησής του στον χωροχρόνο, συναιρεί την ανάγκη για επιβίωση και τη ροπή προς εξερεύνηση με τον καιροσκοπισμό, και συγκεράζει τη βούληση για δύναμη με την ποιητική τάση για υπέρβαση. Ισχύς και αλήθεια, εξουσία κι εξέλιξη, τα χαρακτηριστικά και οι ενορμήσεις του ανθρώπινου όντος ξαναπαρουσιάζονται κι εκδηλώνονται σε κάθε πολιτισμική συνθήκη με άλλο πρόσωπο, τρόπο και λόγο.

Από την κοσμοθεωρία που συνεπάγεται η φυσική του Νεύτωνα στην κοσμοθέαση που αναδύεται από την κβαντομηχανική. Από τον κόσμο του Γουτεμβέργιου στο ψηφιακό σύμπαν. Από το χρυσό και το μαύρο χρυσό στον άυλο χρυσό των data, σήμερα, το κύριο παίγνιο ισχύος αφορά τις ροές πληροφορίας και, όπως όλα δείχνουν, οι αυριανές διαμάχες θα αφορούν την τεχνητή νοημοσύνη – Α.Ι. Εμφατική απόδειξη αυτού, αποτελεί το γεγονός της στοχοποίησης της Huawei από την Ουάσινγκτον. Η κινεζική εταιρία, σημειώνοντας ήδη μεγαλύτερο αριθμό πωλήσεων smartphones από όλες τις αμερικανικές εταιρίες και όντας ήδη πιο εξελιγμένη στην τεχνολογία 5G, αποπειράται να δημιουργήσει ένα δικό της σύστημα επεξεργασίας κι εκμετάλλευσης δεδομένων, αντίστοιχου εύρους και ποιότητας με αυτό της παγκόσμιας κυριάρχου αμερικανικής Google.

Ο έλεγχος της πληροφορίας συνυφαίνεται άμεσα με τον έλεγχο της κίνησης και της συμπεριφοράς του ατόμου – κατοίκου του σύμπαντος της ψηφιοποιημένης πληροφορίας. Το ζήτημα είναι φύσεως τόσο γεωπολιτικής και οικονομικής όσο πολιτισμικό και υπαρξιακό. Οι κύριοι παίκτες που θέτουν τους όρους λειτουργίας και κατοίκησης του ψηφιακού οικοσυστήματος, εταιρίες – γίγαντες όπως η Google, η Facebook, η Huawei, κ.ά, ανάλογα με το είδος υπηρεσιών που προσφέρουν, νοηματοδοτούν το ψηφιακό κατοικείν και κοινωνείν, τροχοδρομούν τις τάσεις του ανθρώπινου θυμικού και προσδιορίζουν τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς του ατόμου – χρήστη, τόσο όταν αυτός βρίσκεται εντός του συστήματος (on-line) όσο και όταν είναι εκτός – στον πραγματικό κόσμο. Αξίζει επίσης, να τονιστεί ότι παρά την τεράστια αντιπαλότητα και τις διαφορές τους, κολοσσοί όπως οι GAFAM και η Huawei συγγενεύουν, αφενός μεν στην πονηρία του αφηγήματος που ταυτίζει το ψηφιακό -ως άυλο- με την οικολογία, αφετέρου δε στην ενοχή τους για τις τεράστιες περιβαλλοντικές αδικίες και το ανεπανόρθωτο και άνισα κατανεμημένο οικολογικό

κόστος του ψηφιακού καπιταλισμού – αρκεί να αναλογιστεί κανείς την αύξουσα ενεργειακή κατανάλωση των χρηστών κινητής τηλεφωνίας και τις τεράστιες ποσότητες νερού και πρώτων υλών, κυρίως μετάλλων όπως παλλάδιο, κοβάλτιο και σπάνιες γαίες που απαιτεί η κατασκευή φορητών υπολογιστών και γιγάντιων κέντρων δεδομένων, πρώτες ύλες που εξορύσσονται κυρίως σε φτωχές χώρες της Αφρικής και της Ασίας από φθινό εργατικό δυναμικό το οποίο δουλεύει, ως επί το πλείστον, σε άθλιες συνθήκες σε καρκινογόνα περιβάλλοντα δυστοπίας.

Σήμερα, λοιπόν, έχουμε τη δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στο μεγαλύτερο όγκο συγκεντρωμένης πληροφορίας μέσω της καθημερινής μας επαφής με τον μεγαλύτερο εγκέφαλο που δημιουργήθηκε ποτέ, που δεν είναι άλλος από το διαδίκτυο (internet). Αφομοιώνοντας όλα τα παραδοσιακά μέσα πληροφορίας – ραδιόφωνο, εφημερίδα, τηλεόραση και αναπαράγοντάς τα στη δική του φόρμα, το internet κυριαρχεί απόλυτα στους νευραλγικούς για την κοινωνία και την πολιτική τομείς της ενημέρωσης και της πληροφόρησης. Η ψηφιοποίηση του γραπτού λόγου – βιβλία και κάθε είδους έντυπα, και του οπτικοακουστικού υλικού – μουσική, βίντεο, διαμορφώνει έναν ωκεανό πληροφορίας που όμοιός του δεν έχει ανοιχτεί μπροστά στον Άνθρωπο ποτέ ξανά μέσα στην ιστορία του είδους.

Στο διαδικτυακό περιβάλλον ο δέκτης γίνεται πομπός και το αντίστροφο. Αρκεί μία σύνδεση κι ένας λογαριασμός σε ένα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για να εκπέμψει – να μεταδώσει κανείς πληροφορία, διατυπώνοντας τη δική του άποψη ή σχολιάζοντας την άποψη του άλλου. Αυτή η δυνατότητα – ευκολία διαμορφώνει μία αγορά όπου πολλάκις συγχέονται το έγκυρο με το πλαστό (fake) και όπου από το δημοκρατικό καταλήγουμε συχνά στο χαοτικό.

2. Εκδημοκρατισμός της γνώσης και κατασκοπευτικός καπιταλισμός

Προμηθέας και Λεβιάθαν – δηλαδή διφυής, καθώς όσο ευνοεί την αποκέντρωση άλλο τόσο διευκολύνει την υπερσυγκέντρωση, ο κόσμος του διαδικτύου με τις ποικίλες υπηρεσίες του, διαστρεβλώνει και αναδημιουργεί, ραδιουργεί και υπόσχεται.

Όταν το δίκτυο απορροφά ένα μέσο, αναδημιουργεί το μέσο στη βάση της δικής του υπόστασης. Δεν αποσυνθέτει μόνο τη φυσική μορφή του μέσου αλλά τρυπά το περιεχόμενο του μέσου με υπερσυνδέσεις, διασπά το περιεχόμενο σε υπό αναζήτηση κομμάτια και περιβάλλει το περιεχόμενο του μέσου με το περιεχόμενο όλων των άλλων μέσων που έχει αφομοιώσει. Όλες αυτές οι μεταβολές στη μορφή του περιεχομένου αλλάζουν τον τρόπο που χρησιμοποιούμε, βιώνουμε και αντιλαμβανόμαστε το περιεχόμενο.

Το διαδίκτυο απασχολεί όλες τις αισθήσεις μας εκτός, μέχρι στιγμής, από αυτήν της όσφρησης και της γεύσης, δεσμευοντάς τες συγχρόνως. Το μέσο, επίσης, προσφέρει ένα ταχύτατο σύστημα μετάδοσης απαντήσεων και ανταμοιβών – θετικών εξαναγκασμούς – με ψυχολογικούς όρους, που ενθαρρύνουν την επανάληψη φυσικών και πνευματικών ενεργειών Carr (2010). Όταν πατάμε κάνοντας κλικ πάνω σε έναν σύνδεσμο, πέφτουμε πάνω σε κάτι καινούριο για να κοιτάξουμε και να αξιολογήσουμε. Όταν ψάχνουμε στη μηχανή αναζήτησης της Google μια λέξη κλειδί, λαμβάνουμε, σε κλάσματα δευτερολέπτου, μία λίστα με πληροφορίες προς αξιολόγηση. Όταν είμαστε συνδεδεμένοι στο Facebook, προσελκύουμε νέους φίλους

ή διαμορφώνουμε στενότερους δεσμούς με παλαιότερους. Όταν γράφουμε ένα σχόλιο στο Twitter, αποκτάμε νέους ακόλουθους. Όταν κάνουμε μία ανάρτηση στο ιστολόγιό (blog) μας, λαμβάνουμε πίσω σχόλια από αναγνώστες ή συνδέσεις από άλλους χρήστες. Η διαδραστικότητα του διαδικτύου, μας κομίζει ισχυρά καινούρια εργαλεία για την ανεύρεση πληροφοριών, για την προσωπική έκφραση καθώς επίσης και για τον διάλογο με τους άλλους. Επιπροσθέτως, μας μετατρέπει σε πειραματόζωα που κινούν διαρκώς μοχλούς για να κερδίσουν μικρά κομμάτια κοινωνικής ή διανοητικής διατροφής Turkle (2012). Η ακαριαία και ανομοιόμορφη διάχυση της ψηφιοποιημένης πληροφορίας επιφέρει, μοιραία, τη σύγχυση της γραμμικής διανοίας.

Ο εκδημοκρατισμός της γνώσης και η διευκόλυνση της επικοινωνίας είναι, μεταξύ άλλων, αγαθά που προσφέρει ο διαδικτυακός κόσμος και που αξίζουν στην ανθρωπότητα να τα απολαμβάνει, ωστόσο, τα διάφορα μέσα της σύγχρονης τεχνολογίας, λόγω των χαρακτηριστικών και του τρόπου λειτουργίας τους, καθιστούν δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ της διαχείρισης τους από τον άνθρωπο – χρήστη και της χειραγώγησής του από αυτά ή μέσω αυτών.

Όταν η χρήση ενός τόσο πολυεπίδεδου μέσου γίνεται φύση, το κέρδος συνδέεται τόσο πολύ και τόσο στενά με την παρέισφρηση στην ανθρώπινη ιδιωτικότητα και με την παρέμβαση στην ανθρώπινη βούληση όσο και ο έλεγχος. Καλυμμένες πίσω από ένα φιλελεύθερο προσωπείο, χρησιμοποιώντας ρητορικές παραπλάνησης, οι μέθοδοι της οικονομίας του ψηφιακού κόσμου συνίστανται στην οικειοποίηση των ιδιωτικών μας εμπειριών και στη χρησιμοποίησή τους για τη δημιουργία τρομερά επικερδών ψηφιακών και μη προϊόντων. Μέσω της κατασκόπευσης του συνόλου των κινήσεων μας στον κυβερνοχώρο – των ιστοσελίδων που επισκεπτόμαστε, του τι αναζητούμε στη μηχανή αναζήτησης, των likes και των dislikes μας, των προτιμήσεών μας σε διάφορους τομείς της ιδιωτικής και της κοινωνικής ζωής – από την πολιτική μέχρι το σεξ, οι χορηγοί και σκηνοθέτες του ψηφιακού θεάτρου αποκρυπτογραφούν ανθρώπινες συμπεριφορές και κοινωνικές τάσεις. Μέσω της εξόρυξης, της συλλογής, της ανάλυσης και της πώλησης terabytes συμπεριφορών και δεδομένων, μέσα στο πλαίσιο του κατασκοπευτικού καπιταλισμού, αφενός μεν προβλέπονται οι ατομικές προτιμήσεις και προτείνονται στους καταναλωτές στοχοποιημένες διαφημίσεις, αφετέρου δε, διαβάζονται οι σκέψεις, προβλέπονται οι συναισθηματικές αντιδράσεις και διαθέσεις και χειραγωγούνται οι αντιλήψεις – ως και οι εσώτεροι δαίμονες του κοινωνικού όντος χάριν εμπορικών, κοινωνικών και πολιτικών σκοπών. Παράλληλα, οι μέθοδοι της κλασικής κατασκοπείας συνεχίζουν να ισχύουν σε πιο εξελιγμένη μορφή. Φωνές, συνομιλίες, μηνύματα, μουσική, βίντεο, δίκτυα φίλων, το συμπεριφορικό μας πλεόνασμα, σε όλη του την έκταση και σε όλες του τις εκφάνσεις, ελέγχεται και αναλύεται μέσα σε αυτήν την άνευ προηγουμένου συνθήκη αέναης συνδεσιμότητας κι επικοινωνιακής ελευθερίας Zboff (2019).

Τα smartphones είναι πάντα και παντού όπως και ο πανταχού παρών έλεγχος που βαίνει ανεξέλεγκτος ως και στρατιωτικός, αφού τα φαινομενικά παιχνιδιάρικα Facebook και Instagram, παρέχουν, συν τοις άλλοις, μία πρώτης τάξεως ευκαιρία αναγνώρισης και ανάλυσης προσώπου. Η αυτοματοποίηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και η κατασκευή μοτίβων ανθρώπινης συμπεριφοράς μέσω της παραμετροποίησης, είτε για εμπορικούς είτε για πολιτικούς σκοπούς, θίγοντας, ουσιαστικά, την ελευθερία της ανθρώπινης βούλησης, αποτελούν ευθείες προσβολές του υπαρξιακού πυρήνα του ανθρώπινου όντος, εγείροντας ζητήματα ηθικής και νομικής φύσεως σε παγκόσμια κλίμακα. Και ο σύγχρονος άνθρωπος, απέναντι σε αυτό το καθεστώς και τους μηχανισμούς του, είτε συναινεί μέσω της άγνοιάς του,

είτε δίνει τη συγκατάθεσή του – ναρκωμένος νάρκισσος μπροστά στην εικονική του αυτοπραγμάτωση.

Εντέλει, είναι η ίδια η φύση του μέσου που επιβάλλει τη λογική του ή εναπόκειται στον Άνθρωπο το πώς θα το χρησιμοποιήσει και το τι θα αποκομίσει από τη χρήση του; Είμαστε πλάσματα του ντετερμινισμού ως απλές αντανακλάσεις του εκάστοτε γίνεσθαι –σήμερα τεχνολογικού– ή το ανθρώπινο πρόσωπο παρεμβαίνει κι επίσταται; Μήπως συμβαίνουν και τα δύο ταυτόχρονα;

Όντας ον από σάρκα κι αίμα, έχοντας ψυχή και πνεύμα, το ανθρώπινο ον δεν αποτελεί μια αφηρημένη οντότητα – προϊόν κάποιου πολιτικού, κοινωνικού, οικονομικού, τεχνολογικού ή άλλου εργαστηρίου. Μολοντούτο, πιστός εντολοδόχος του κυρίαρχου κληρικαλισμού κατά τον Μεσαίωνα, αντικείμενο γραφειοκρατικής σταχυολόγησης σε φακέλους δημόσιων υπηρεσιών καθ’ όλη τη διάρκεια της νεωτερικότητας, και, σήμερα, αντικείμενο κατάταξης και διαχείρισης δια της αλγοριθμικής μεθόδου για τους σκοπούς του αποτελεσματικότερου social engineering και του επικερδέστερου marketing, μήπως ο κοινωνικός άνθρωπος έχει βαλθεί να επιβεβαιώνει, σε κάθε ευκαιρία, τη μη δραματική τραγικότητα του πνεύματος του Kafka; Το ερώτημα, όντας διαχρονικό, κείται πέραν της σημερινής εποχής, ωστόσο, στην παρούσα μεταβατική συνθήκη επανέρχεται φλέγον. Ποιος ορίζει το εάν ο άνθρωπος συνιστά κάτι πέραν των μεταδεδομένων της ζωής του προσωπικής και κοινωνικής μέσα στον ψηφιακό κόσμο;

Ατονικό μέσα στην πολυφωνία του υπερπληθωρισμού της πληροφορίας και την εικονική φαντασμαγορία, δυστοπία και διαφωτισμός μέσα στον καταθλιπτικό του λυρισμό και τη θαυματουργία της επανεφεύρεσης, επιβλητικό και υποβλητικό το ψηφιακό περιβάλλον ευαγγελίζεται μια εποχή υπέρβασης ορίων και προσπέλασης εμποδίων και παθογενειών κοινωνιών και θεσμών μέσω της ταχύτητας, της ευκολίας, της αμεσότητας και του πλούτου των υπηρεσιών του οι οποίες αγγίζουν όλο το φάσμα της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής.

3. Το κοινωνικό συμβόλαιο του ψηφιακού Διαφωτισμού

Διακινδύνευση και μεταμόρφωση ή παραμόρφωση, μέσα στους κόλπους του η απαξίωση της πολιτικής, όπως τη γνωρίσαμε τους δύο τελευταίους αιώνες –μέσω της λειτουργίας των κοινοβουλευτικών θεσμών και της αντιπροσώπευσης– ολοένα και αυξάνεται. Πέραν των κοινωνικοοικονομικών αιτιών, το γεγονός έχει τις ρίζες του και στην υπέρβαση του κόσμου του Γουτεμβέργιου με ό,τι αυτό σημαίνει για την οντολογία της πληροφόρησης και τα παράγωγά της που φτάνουν ως την πρόσληψη του πολιτικού φαινομένου.

Η συγκέντρωση, η συνοχή και η συμμετρική συνέπεια της λογικής συνείδησης δίνουν τη θέση τους σε μια τεχνολογικά προσομοιωμένη συνείδηση ενός προσώπου στραμμένου μόνιμα στην οθόνη. Ο κόσμος της οθόνης είναι πολύ διαφορετικός από τον κόσμο της σελίδας. Μία νέα διανοητική ηθική λαμβάνει χώρα. Τα μονοπάτια του εγκεφάλου μας ανασχηματίζονται.

Η ομοιογένεια, η ομοιομορφία, η συνέχεια, που αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της γουτεμβεργιανής – γραμμικής σκέψης και δυτικής κοσμοαντίληψης, αποδομούνται. Η εξειδίκευση της εκμηχανισμένης βιομηχανίας και

η οργάνωσης της αγοράς, που έχει φέρει τον δυτικό άνθρωπο αντιμέτωπο με την πρόκληση να προσεγγίζει όλα τα πράγματα και τις λειτουργίες ένα κάθε φορά, δίνουν τη θέση τους στο multitasking του ψηφιακού κομπιούτερ και του διαδικτύου. Αυτή η ίδια η τεχνική του κατακερματισμού, που ήταν η ουσία της μηχανικής τεχνολογίας, και η βαθιά επίδρασή της στην ανθρώπινη διάνοια, αρχίζει να ηττάται αργά και σταθερά, αφού η ουσία της τεχνολογίας του αυτοματισμού είναι το αντίθετο. Είναι συνενωτική και αποκεντρωτική σε βάθος. Το διαδίκτυο διαβιβάζει εκείνο ακριβώς το είδος των αισθητηριακών και νοητικών ερεθισμάτων – επαναλαμβανόμενα, εντατικά, διαδραστικά, εθιστικά, κάτι για το οποίο έχει αποδειχθεί ότι ευθύνεται σημαντικά για την αλλαγή των κυκλωμάτων και των λειτουργιών του εγκεφάλου Carr (2010).

Οι πολιτικοί μας θεσμοί – απότοκα της παραδοσιακής νεωτερικής συνείδησης είναι ανίκανοι να συλλάβουν τη λογική της παρτιτούρας της ψηφιακής εποχής και να συντονιστούν με το ρυθμό της. Σε ένα περιβάλλον ειδήσεων bites, όπου όχι μόνο τα σύνορα μεταξύ του fake και του αληθούς είναι δυσδιάκριτα, αλλά και που ο ανθρώπινος εγκέφαλος –όπως τον γνωρίζαμε– γίνεται όλο και πιο ατροφικός και αδυνατεί ή/και δυσανασχετεί να παρακολουθεί τη ροή του λόγου, το επιχείρημα, τη συναγωγή συμπερασμάτων, η κριτική είναι η μεγάλη απύσχα, συγχυσμένη κι εξουθενωμένη από το μόνιμο θόρυβο των ειδοποιήσεων και των διαφημίσεων.

Το κοινωνικό συμβόλαιο του Ψηφιακού Διαφωτισμού δε θα είναι απλώς ένα ακόμα σύνταγμα αλλά προϋποθέτει μία στρατηγική ανιδιοτελούς αφουγκρασμού του σύγχρονου και μέλλοντος τρόπου ζωής και μία κοσμοθεωρία ασυμβίβαστου ανοίγματος στη νέα συνείδηση. Κοσμοθεωρία που θα εμφορείται από μία αρμονία, εκπηγάζουσα από μία υβριδική σύνθεση μεταξύ ενός ορθού λόγου που θα ελέγχει την εργαλειακή λογική του αλγοριθμικού χάους, και μιας λογικής δημιουργικής αποδόμησης η οποία, κρίνοντας, δικαίως, την ύβρη του προηγούμενου πολιτισμικού σταδίου, αγγίζει το παράλογο. Εκείνο που θα ωφελήσει ουσιαστικά στην ωρίμανσή μας δεν είναι η πιστή αντιγραφή των προτύπων και των τρόπων του αλλά η μετάγχιση της ευγενικής –για τον κοινωνικό άνθρωπο– φύσης των αιτημάτων αυτού που καλούμε Διαφωτισμό στον τρόπο αντιμετώπισης των πιο κρίσιμων σύγχρονων και μελλοντικών ζητημάτων.

Η γλώσσα και η ελευθερία έκφρασης συνιστούν, προφανώς, φλέγοντα ζητήματα και καθοριστικά πεδία και σε αυτό το μεταίχμιακό και αμφίρροπο στάδιο.

4. Προσωπική έκφραση και ναρκισσισμός της εικόνας

Ποια ελευθερία έκφρασης; Αυτή του Instagram και του TikTok – μέσω εργαλείων που, σε μεγάλο βαθμό, υπηρετούν έναν άγονο ναρκισσισμό της εικόνας ή, καλύτερα, επιτρέπουν στο ναρκισσισμό που εξάπτεται από τις δυνατότητες που προσφέρουν στο άτομο-χρήστη να εργαλειοποιεί την ίδια του την υπόσταση στο βωμό του υποτιθέμενου θαυμασμού από τον άλλο;

Η ιδέα ότι μπορούμε να είμαστε ακριβώς αυτό που οι άλλοι επιθυμούν είναι μια πανίσχυρη φαντασίωση. Συν τοις άλλοις, πρόκειται για μια ιδέα που υπόσχεται ότι ο άλλος δεν θα έχει ποτέ κανένα λόγο να φύγει – να μας αφήσει. Και αυτό γιατί δίνεται στον άλλον η δυνατότητα να μας φανταστεί σαν την τέλεια ενσάρκωση της επιθυμίας του. Το γεγονός αυτό αποτελεί μία από τις σημαντικότερες ευχαριστίες της διαδικτυακής ζωής (Turkle 2012).

Στην εποχή της οθόνης και της σύγχρονης pop κουλτούρας των influencers και των followers, το άτομο συμπεριφέρεται σα να το ακολουθεί μόνιμα μία κάμερα. Ποθώντας να γίνει το ίδιο – το ιδανικότερο προς κατανάλωση από τον άλλο προϊόν, σύμφωνα με τους όρους της μόδας, περισσότερο λειτουργεί σα μονάδα ενός καταναλωτικού πλήθους παρά ζει σαν πρόσωπο με εγγενή αξία, χαρακτηριστικά και ιδιαίτερο τρόπο ύπαρξης (Hedges 2009). Στον αστερισμό του like, στο γαλαξία του καπιταλισμού των εικόνων, σε μία συνθήκη άυλου υλισμού, το ανθρώπινο ον –και εικονιστικό υποκείμενο– μετατρέπεται σε πλάσμα της ειδωλολατρίας – υποχείριο της διαστροφής της ψευδαίσθησης που το οδηγεί στην αυτοκαταστροφή της τύφλωσης.

Απέναντι στη σύγχρονη μεταμοντέρνα τάση προς μια προτυποποιημένη εργαλειοκρατική μαζική κοινωνία του πραγματικού υλικού και υπερ-πραγματικού ψηφιακού θεάματος, ίσως μέσω της ευφάνταστα δημιουργικής δημιουργίας, οι πιθανότητες ενός αυθεντικού τόσο προσωπικού όσο και συλλογικού βίου να μπορούν να αφυπνιστούν και εντέλει να πραγματοποιηθούν Ερηνάκης (2020). Η αντίσταση, αυτό που ζητείται, το πέραν της χειραγώγησης, συνυφαίνεται με την ελεύθερη δημιουργία του ανθρώπινου μυαλού –γνησίως δημιουργική– η οποία μπορεί να οδηγήσει στην απρόβλεπτη βούληση και δράση Ερηνάκης (2020).

Η τεχνολογική θαυματουργία, όμως, έχοντας τη διττή ικανότητα να εκτοξεύει και συνάμα να υπονομεύει την ανθρώπινη δημιουργικότητα, καθιστά δυσδιάκριτες τις διαφορές μεταξύ της καινοτόμου δημιουργίας και της κοινότοπης κατασκευής. Μήπως το σύγχρονο άτομο απλά παρασκευάζει και λειτουργεί ή όντως ζει και δημιουργεί;

Κατά τη γνώμη μας, το στοίχημα, σήμερα, είναι η ανάδυση κι έκφραση της αυθεντικότητας του καθενός/μιας ώστε αυτός/ή να μεταμορφωθεί από παθητικό-χειραγωγούμενο-ναρκισσιστικό άτομο σε ενεργητικό πρόσωπο. Για να αναδυθεί, όμως, αυτή, ο άνθρωπος οφείλει να χειραφετηθεί και από τη λογική που κρίνει κάθε τι νέο ως παράλογο αλλά και από την τάση που τον θέλει να χειραγωγείται από τα παράγωγα της ίδιας του της δημιουργίας. Για να μην αντι- ή υπό- κατασταθεί από το μέσο, καλείται να διαχειριστεί την πληροφορία και να χρησιμοποιήσει την τεχνολογία για να εκδηλωθεί αυθεντικά σε μια συνθήκη διανοητικής ονειροπόλησης –poetic dreaming– Stiegler (2018), ώστε να προεκταθεί σε φυσικά, τεχνητά, φαντασιακά και υπαρξιακά τοπία που δεν είχε ποτέ πριν διανοηθεί, καθώς η αυθεντικότητα αποτελεί, όχι απλώς ένα δυνητικά δημιουργικό είναι, ως ρομαντική δημιουργική ανακάλυψη ή υπαρξιστική δημιουργική αποκάλυψη του εξατομικευμένου εαυτού, αλλά ένα συνεχές σχεσιακό δημιουργικό γίνεσθαι του είναι ως ταυτόχρονος δημιουργός και δημιουργήμα ανοικτός σε ριζικά νέους ορίζοντες Ερηνάκης (2020).

5. Το ανθρώπινο πρόσωπο στο νεφέλωμα της μετα-πραγματικότητας

Ο άνθρωπος νους είναι ένα σύστημα διανοητικών οργάνων τα οποία καθορίζονται από βιολογικά χαρίσματα. Ο νους επεκτείνεται κι εμπλουτίζεται μέσω της εμπειρίας, η οποία σμιλεύει και διαρθρώνει τα όργανα. Αυτός ο προκαθορισμός επαληθεύεται στο γεγονός ότι κάθε άνθρωπος είναι προγραμματισμένος να μάθει μία γλώσσα Chomsky (2012).

Dichterisch wohnet der Mensch auf dieser Erde – Εντελώς επάξια, αλλά ποιητικά κατοικεί ο άνθρωπος πάνω σ' αυτήν τη γη Hölderlin (1996).

Να στοχαστούμε αυτό που ονομάζουμε ύπαρξη του ανθρώπου μέσω της ουσίας του κατοικείν, και αφετέρου να στοχαστούμε την ουσία του ποιείν ως αυτό που επιτρέπει το κατοικείν, ως ένα, και ίσως μάλιστα το κατεξοχήν, κτίζειν. Αν στρέψουμε την αναζήτησή μας για την ουσία της ποίησης προς αυτήν την κατεύθυνση, τότε θα φτάσουμε στην ουσία του κατοικείν. Ο άνθρωπος αντλεί την πληροφορία για την ουσία του κατοικείν και του ποιείν κι εγείρει την αξίωση να φτάσει ως την ουσία ενός πράγματος, ορμώμενος μόνο από εκεί που τη δεξιώνεται. Τη δεξιώνεται στην προσαγόρευση της γλώσσας. Ως αυτό που ομιλεί και στέλνει νεύματα για την ουσία των πραγμάτων, η γλώσσα δεν είναι ένα απλό μέσο έκφρασης, ένα απλό μέσο πίεσης Heidegger (2008). Η γλώσσα είναι η δέσποινα του Λόγου – της σκέψης του Κόσμου και του Ανθρώπου – δηλαδή του ομιλούντος αποσπάσματος του Κόσμου. Καμία οντολογία, ιδεολογία ή τεχνολογία δεν αντικαθιστά τον Λόγο, παρά μόνο τον σχηματοποιεί, καθώς ο Λόγος τις εμπεριέχει, όπως, αντίστοιχα, κανένας από τους δημιουργημένους-τεχνητούς κόσμους, όπως ο κυβερνοχώρος, δεν υπέρκειται του Κόσμου καθώς ο Κόσμος τους συμπεριλαμβάνει.

Ο Λόγος –το ποιητικό και το τελικό αίτιο του όντος–, σχεδόν πάντα ημι-ανεξερευνητος, διέποντας κάθε πρόσωπο με διαφορετικό τρόπο, αποκαλύπτεται δημιουργικά, αρθρωμένος στην προσωπική ποίηση –κι εδώ η ποίηση νοείται και στη γλωσσική της εκδοχή αλλά και σαν τρόπος ζωής και δράσης– του καθενός/μιας από εμάς. Η ποίηση, ως κατεργασμένος κώδικας διαφόρων φύσεων και ειδών, καταξιώνει την ανθρώπινη ετερότητα στον εαυτό της και αποτελεί μια γέφυρα που μας συσχετίζει ερωτικά –δηλαδή γόνιμα– με τον άλλον και τον Κόσμο.

Η άρνηση της εντροπίας Stiegler (2019), στην οποία οδηγούν η μονολιθικά θεωρούμενη –τεχνολογική– πορεία και η κοινωνία του εικονικού, η οικονομική βιωσιμότητα της οποίας εδράζεται στον εκτεταμένο εγωκεντρισμό, και το φάρμακο κατά της αλλοτρίωσης έγκεινται στην καλλιέργεια της συμφιλίωσης με την ιδιαιτερότητα του προσώπου και στην ποιητική ανάδειξη αυτού.

Πέραν των προσωπικών και συλλογικών φόβων και βεβαιιοτήτων, πέραν των ιδεολογικο-θρησκευτικών εσχατολογιών και των οικονομικο-πολιτικών σκοπιμοτήτων, ο σύγχρονος και μέλλον Ανθρωπος, υπάκουος στην τραγική και περιπλανητική φύση της ανθρωπότητάς του, θα ανακαλύψει την προσωπική και, κατ' επέκταση, κοινωνική ποίηση μέσα στην αλγοριθμοποίηση για να αποτυπώσει την κίνηση και τον τρόπο του Είναι εντός ενός ακόμα γίνεσθαι.

Μέσα στην περιχαράκωση και την ελπίδα, στην αβεβαιότητα και τον παροξυσμό της μετάβασης, πολιορκημένοι ελεύθεροι ή ελεύθεροι πολιορκημένοι, κάτοικοι της ψηφιακής πολιτείας, ας ατενίσουμε το Ανοικτόν, ποθώντας το μέτρο Hölderlin (1996).

Βιβλιογραφία

Αξελός, Κ. 1990. *Προς την Πλανητική Σκέψη*. Αθήνα: Εστία.

- Mc Luhan, M. 2003. *Understanding Media: The Extensions of Man, critical ed.* W. Terrence Gordon. Berkeley: Gingko Press.
- Zuboff, S. 2019. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power.* New York: Public Affairs.
- Carr, N. 2010. *The Shallows: How the Internet is changing the way we think, read and remember.* London: Atlantic Books.
- Turkle, S. 2012. *Alone Together: Why we expect more from technology and less from each other.* New York: Basic Books.
- Hedges, C. 2009. "The Man in the Mirror". *Truthdig*, July 2009.
- Ερηνάκης, Ν. 2020. *Αυθεντικότητα και Αυτονομία [από τη δημιουργικότητα στην ελευθερία]*, Αθήνα: Κείμενα.
- Stiegler, B. 2018. *The Neganthropocene.* Open Humanities Press.
- Chomsky, N. 2012. *On Nature and Language*, Cambridge University Press.
- Hölderlin, F. 1996. *Ελεγείες, Ύμνοι και Άλλα Ποιήματα*, μτφ. Στέλλα Γ. Νικολούδη. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα.
- Heidegger, M. 2008. «*Ποιητικά κατοικεί ο άνθρωπος...*», μτφ. Ιωάννα Αβραμίδου, Αθήνα: Πλέθρον.
- Stiegler, B. 2019. *The Age of Disruption: Technology and Madness in Computational Capitalism.* Polity Press.

Abstract

Shifting from the Literal to the Digital Age, our civilization and our societies gasp for breath trying to adapt to the rapidly changing political, socioeconomic and technological environment. The concept *Fourth Industrial Revolution* may currently generate as much excitement as it does vagueness and ambiguity calling us to rethink the way we relate to ourselves, others and nature. Exploring the relations between digital technologies and people's identity and their everyday digital life, this paper aims to capture the complexity of this transition period, and to highlight its major contradictions. Democratization of knowledge and surveillance capitalism, facilitated communication and virtual narcissism, artificial intelligence and artificial stupidity, emancipation and manipulation are pairs that coexist in the ocean of algorithms. Exposing the challenges of computational capitalism and algorithmic governmentality, the author poses the principal question of freedom, and proposes the reinvention of a social contract which not only will adapt to the contemporary

technological world but will also respect and cultivate the individual's perception and personal expression.

Σύντομο Βιογραφικό

<https://theopap.com/>

Ο Θοδωρής Παπαϊωάννου γεννήθηκε το 1986 στην Αθήνα. Είναι απόφοιτος του Τμήματος Διεθνών κι Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς (2004-2008). Το 2011 συνέχισε τις σπουδές του στη Γαλλία στο Πανεπιστήμιο Paul Valéry Montpellier όπου πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στις Διεθνείς Σχέσεις και τη Διαπολιτισμικότητα (2011-2012) κι εκπόνησε, σε συνεπίβλεψη με το Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, τη διδακτορική του διατριβή με τίτλο: «Ο Νάρκισσος απότοκο του Προμηθέα. Ο ναρκωτικός και απελευθερωτικός αντίκτυπος του διαδικτύου στη νέα γενιά.» (2013-2017), μία ρηξικέλευθη έρευνα, στο πλαίσιο της οποίας συναιρούνται η Κοινωνιολογία, η Ανθρωπολογία, η Τεχνολογία και η Φιλοσοφία. Έχει επίσης ασχοληθεί με την ποίηση και την πεζογραφία, εκδίδοντας την ποιητική συλλογή «Τσάρκα στο Άυλο, Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2010.», και το μυθιστόρημα «Η Άλλη Θάλασσα» (e-book). Η αρθρογραφία και οι δημοσιεύσεις του κινούνται γύρω από τα πεδία των σπουδών του, συνδυάζοντας την επιστημονική σκέψη, τον φιλοσοφικό στοχασμό και την ποιητική διατύπωση. Σήμερα, εργάζεται ως Υπεύθυνος Ακαδημαϊκών Θεμάτων στο Study in Greece.